

ПЕДАГОГІКА

УДК 371.4(477)

Микола ГАЛІВ

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АВТЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У ТВОРЧОСТІ ОМЕЛЯНА ВИШНЕВСЬКОГО

У статті проаналізовано погляди відомого українського педагога Омеляна Вишневського на ідею національної автентичності української педагогіки, простежено основні напрями її реалізації в працях ученого.

Ключові слова: Омелян Вишневський, національна автентичність, українська педагогіка.

In the article the looks of the known Ukrainian scientist-teacher Omelyan Vyshnewskyi are analysed to the idea of national authenticity of Ukrainian pedagogics, basic directions of her realization are traced in works of scientist.

Key words: Omelyan Vyshnewskyi, national authenticity, Ukrainian pedagogics.

Сучасний стан педагогічної науки в Україні характеризується пошуком нових ідей та визначенням пріоритетних перспектив розвитку, що, загалом, закономірно для будь-якої науки. Одним з ключових факторів, який виступає запорукою успіху у цих пошуках, є вибудований інтелектуальною працею попередніх поколінь науковців теоретико-методологічний фундамент. З огляду на складне історичне минуле України, пов'язане з її підневільним статусом у складі низки іноземних держав, «теоретичну опору» сучасної української педагогіки становлять, безумовно, багаті та розмаїті, але подекуди світоглядно антагоністичні ідеї, постулати, концепції. Відтак актуального значення для учених-педагогів набуває виокремлення такого інтелектуального продукту, який дасть змогу формувати цілісні й плідні концепти розвитку освіти, навчання, виховання, розвитку людини. У цьому контексті цікавим є погляд відомого українського педагога професора Омеляна Вишневського, який запропонував власне бачення «основ» і «перспектив». Зауважимо, що наразі аналітичних досліджень науковця доробку О. Вишневського майже немає. Виняток складають публікація автора [9] та декілька рецензій на праці професора.

Мета статті – проаналізувати погляди О. Вишневського на ідею національної автентичності української педагогіки й простежити основні напрями її реалізації у працях вченого.

На думку проф. О. Вишневського, протягом минулих 20-ти років українська педагогічна наука пройшла значний шлях переосмислення минуло-

го, перебудови орієнтирів, визначення і формулювання нових теорій, творення різноманітних, переважно виховних концепцій. Загалом для неї характерна позиція роздоріжжя, яка зумовлюється, з одного боку – радянською науковою спадщиною, її ідеями, традиціями, міфами, з іншого – вагомим і надзвичайно багатим набутком національної культури та науки, замовчуваної або викривленої у радянську добу. Тож з часу падіння СРСР і досі об'єктивно існують два стартових майданчики для української педагогіки. Відштовхуючись від першого – радянського, – досить зняти гострі ідеологеми і все «червоне» змінити на сині та жовті кольори, а решту сприймати як корисні здобутки минулого. Коли ж опиратися на другий – національний, – то слід визнати, що більшовицька ідеологія і пласт створеної чи, точніше, спотвореної нею культури не є автентичним для нашої української традиції, а тому повинні бути залишені на загумінках, не викреслені з історії, але не прийняті до сучасності [5, 137 – 138].

Перебуваючи на таких фундаментах, українська педагогічна наука попрямувала двома шляхами. О. Вишневський, аналізуючи стан сучасної української педагогіки, власне й виділяє дві лінії її розвитку. З одного боку, посткомуністична (за визначенням професора) педагогіка, яка приймає реалії часу, але водночас ностальгійно поглядає у минуле. Сюди органічно вписується спадщина В. Сухомлинського, дещо лібералізованого А. Макаренка. З іншого боку, йде процес реабілітації національно-демократичної (автентичної для нашої культури) педагогіки, яка орієнтується на національну традицію, започатковану щонайменше у Київській Русі («Слово про закон і благодать» Іларіона та «Повчання дітям» Володимира Мономаха), а в наступні сторіччя – репрезентованої козацькою педагогікою, Г. Сковородою, П. Юркевичем, К. Ушинським, С. Русовою, І. Франком, галицькою педагогікою міжвоєнного часу, нарешті значущою спадщиною Г. Ваценка [3, 19].

Саме у цьому контексті написані й педагогічні праці О. Вишневського. Як зазначав академік М. Стельмахович у передмові до посібника «Сучасне українське виховання» (1996), дрогобицький вчений належить до тих небагатьох науковців, які активно відроджують національну автентичну педагогіку в Україні [10, 4]. Зрештою й сам О. Вишневський підкреслює, що розробляючи концепцію сучасної української педагогіки, він намагався розв'язати дві головні проблеми: 1) відродження її національної автентичності і 2) адаптації педагогічних засад у цьому річищі до вимог сучасного соціального замовлення [3, 33].

Повернення до автентичності, за словами професора, передбачає втілення принаймні трьох фундаментальних засад.

По-перше, *відновлення органічного зв'язку нашої сучасної педагогіки з власною національною педагогічною традицією*, яка започат-

кована щонайменше тисячоліття тому. Звідси й увага вченого до педагогіки, яка не зазнала руйнівного впливу більшовицької ідеології (хоча в радянський час трактувалася на догоду комуністичним ідеологічним постулатам), – творів Володимира Мономаха, українських філософів XVI – XVIII ст., козацької педагогіки, К. Ушинського, П. Юркевича, І. Франка, С. Русової, Г. Ващенко, галицьких педагогів міжвоєнного часу, учених із діаспори.

Звісно, трактування О. Вишневецьким автентичності національної педагогіки не здійснюється винятково з історично-ідеологічних позицій («добре те, що відкидали більшовики»). Критерієм оцінки педагогічної спадщини є відповідність: 1) соціальному замовленню і перспективам нашого розвитку; 2) природнім, традиційним ідеалам та цінностям: Бог, Нація, Свобода тощо. Власне у статті «До питання про критерії оцінки педагогічної спадщини» для ілюстрації своїх роздумів О. Вишневецький наводить приклад К. Ушинського та А. Макаренка. Творчість першого вкорінена в національну та європейську дійсність, орієнтується на традиції. Натомість А. Макаренко творив свою систему, з одного боку, ігноруючи педагогічну традицію, а з іншого – орієнтуючись на потреби комуністичного суспільства. Науковим підґрунтям її була комуністична ідеологія, помножена на його – А. Макаренка – непересічний талант. Обидві ці педагогічні спадщини були адекватні часові, у який творилися, відбиваючи суспільне замовлення. Росія епохи Ушинського прагнула до лібералізації самодержавного режиму, а відтак й усього суспільного життя (надію подали реформи 1860 – 1870-х рр.), а Росія епохи Макаренка характеризувалася нівелюванням демократичних прав і свобод, руйнацією традиційних духовних цінностей, становленням системи тоталітаризму. Очевидно, наголошує професор, що обидві ці спадщини слугували різним цілям, й ставить риторичні запитання: хто з цих великих педагогів стояв ближче до європейських традиційних цінностей? Хто послідовно відстоював природовідповідну значущість національного в людині і клав його в основу виховання? Чия спадщина забезпечує становлення особистості, здатної жити за умов демократії? Хто дбав про виховання в людини характеру як передумови її виживання в конкурентному середовищі? Для неупередженого вченого всі ці запитання однозначно вказують на близькість до наших потреб спадщини К. Ушинського [1, 101 – 102]. Тож сучасність безоглядно диктує необхідність повернення до традиційних цінностей, пропагованих українською демократичною педагогічною думкою.

По-друге, *повернення до традиційної християнської системи цінностей*, або, за визначенням О. Вишневецького, до *традиційно-християнської стратегії української педагогіки*, яка передбачає віру

в Бога, в Абсолют Любові і Добра. Власне «ідея Бога» стала однією з фундаментальних засад усієї педагогічної творчості О. Вишневського. Як зазначає сам учений, повернення до Бога є не лише вимогою почуттєвих порухів душі і сумління людини, але й диктується такими прагматичними міркуваннями: а) відчуття і прагнення Бога, а відтак моралі, добра, любові, справедливості, правди, істини, краси є вродженими компонентами людської душі; б) історична християнська традиція, яка не просто стала елементом культури, а й на генетичному рівні склала одну з визначальних характеристик української ментальності (теоцентричність української душі); в) сучасне соціальне замовлення, яке ставить вимогу подолання деструкції духовного поля суспільства. З огляду на це, учений пропонує традиційно-християнську стратегію української педагогіки, вибір якої вважає об'єктивною неминучістю, необхідністю й не бачить їй альтернативи. «Без авторитету Бога і віри в Нього неможливо сьогодні відновити духовне поле суспільства, а отже, і структуру виховання неможливо наповнити новим, гуманістичним змістом» [6, 200], – резюмує він.

По-третє, *глибинна переоцінка змісту едукації, зокрема виховання, що зумовило потребу великої уваги до цього аспекту, а відтак і переорієнтацію на національні пріоритети*. Відомо, що інноваційною і водночас відповідною ідеям національно-демократичної педагогіки та вимогам сучасності є розроблена О. Вишневським на засадах дитиноцентризму концепція модернізації змісту едукації (навчання, виховання, розвитку) дитини.

Так, у сфері виховання дрогобицький педагог сформулював чітко ієрархізований Кодекс цінностей, а відтак і переосмислив зміст морального, національно-патріотичного, громадянського, родинного, особистісного виховання.

У сфері навчання, спираючись на діяльнісний підхід побудови навчального процесу, О.Вишневський підкреслив значення суб'єкт-суб'єктних стосунків вчителя і учня, виступив за обмеження фронтальних форм навчання і впровадження проблемно-задачної структури уроку, зорієнтованої на перевагу самостійної діяльності дитини.

У сфері розвитку, поняття якого учений підніс до рангу повнозначного субпроцесу едукації, розроблено засади вдосконалення духовних, психічних, соціальних функцій та можливостей людини через «виховання» характеру. Характер людини як психодуховне явище є власне першорядним результатом розвитку, адже формується завдяки самостійній, цілеспрямованій, наполегливій діяльності шляхом напруженої, інколи виснажливої боротьби з власними вадами й зовнішніми труднощами [2; 4; 8]. У цій царині О. Вишневський проявив себе відроджу-

вачем української педагогічної характерології, сформулювавши визначення характеру, розробивши модель його структури, окреслив шляхи, форми й методи виховання-розвитку характерності.

Ідея автентичності національної педагогіки пронизує усі праці професора О. Вишневського, написані ним за минулі 20 років. У концентрованому форматі вона представлена в монографії «Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики)» (2010) [7]. Автор аналізує історично-культурний розвиток національного характеру українців, підкреслюючи його позитивні й негативні риси, й водночас аргументовано, з огляду на сучасні цивілізаційні поцеси та вимоги конкурентного середовища, ставить перед педагогікою завдання утвердити в національному характері ті властивості, які сприятимуть життєспроможності людини. Найважливішою хвилюючою рисою українського національного характеру він вважає інтровертивну спрямованість, яку окреслює спеціально розробленим терміном «імпансивність» (націленість на власний внутрішній світ, а відтак пасивність щодо зовнішнього оточення). Звідси рекомендація ученого розвивати експансивність особистості, спрямованість на подолання зовнішніх перешкод, що, безумовно, вимагає й виснажливої внутрішньої боротьби. Звісно, О.Вишневський не закликає до цілковитого зламу національного характеру (а це, зрештою, й неможливо стосовно ядра характеру). Руйнація імпансивності знівечить чуттєвість української душі, її творче начало. Важливо переорієнтувати характер людини – від однобоко-внутрішньої до гармонійно збалансованої спрямованості всередину і назовні.

Підсумовуючи, зауважимо: попри значне поширення, автентична національно-демократична педагогіка усе ж не займає того місця, котре б повинна займати в сучасній Україні. Мусимо констатувати, що пострадянська педагогіка на сьогодні переважає і за кількістю наукових сил, і за кількістю наукової продукції. Скажімо, за минулих 12 років в Україні захищено, за нашими підрахунками, 11 кандидатських і докторських дисертацій з педагогіки, присвячених А. Макаренку, його ідеям, діяльності, а дисертаційних робіт на тему педагогічної творчості Г. Ващенко – удвічі менше. Здавалося б, нічого поганого в цьому немає – обидві постаті належать історії педагогіки та освіти, тож повинні вивчатися як невід'ємна складова нашого минулого. Проте історично-педагогічні дослідження мають на меті не лише відобразити ретроспективу педагогіки, з'ясувати біографічні факти та креативні ідеї педагогів минулого, а й привнести (хоча б у формі пропозицій) до сучасної педагогічної науки те, що було б корисно з огляду на умови сьогодення для навчання, виховання, розвитку молодого покоління. Відтак знову і знову сучасна педа-

гогіка підживлюється колишніми педагогічними постулатами прорадянського кшталту, які подаються у пом'якшеній, завуальованій формі, здебільшого поза своїм теоретико-метологічним, а отже, й ціннісним контекстом. Це, до слова, згідно з основами синергетики й законом Ешбі, прирікає їх на безплідність і безглуздість.

Однак навіть при цьому посткомуністична педагогіка виглядає доволі привабливою і навіть більш науково зрілою, об'єктивнішою, ширшою і більш сприйнятливою до нових ідей. Це й не дивно, адже національно-демократична педагогіка різко відмежовується від спадщини більшості педагогів радянського часу, чим дає підстави обвинувачувати себе в радикалізмі та ідеологічній (націоналістичній) заангажованості, а отже, подекуди, і в ненауковості. Натомість пострадянська педагогіка, по-перше, не відкидає імена галицьких, буковинських, діаспорних педагогів, вивчає їхню спадщину, а по-друге, активно живиться постмодерністськими віяннями західноєвропейської та американської науки, зокрема концептами світського гуманізму та притаманного йому антропоцентризму. Як підкреслює О. Вишневський, нашій сучасній атеїзованій свідомості зручніше переорієнтуватися на віру в людину, ніж повернутися до спаплюженої колись віри предків [6, 42]. Такі підходи насичують сучасну педагогіку новими термінологічно прикрашеними теоріями, технологіями тощо. Проте вони не сприяють виробленню єдиних усталених фундаментальних засад, оскільки пропонують хисткі, релятивні ціннісні орієнтири. На переконання О. Вишневського, з яким ми погоджуємося, лише повернення до християнських і національних основ нашої педагогіки, а також врахування вимог демократичного, конкурентного середовища дасть можливість закласти міцний підмурівок під будівництво ефективної системи освіти нових поколінь української молоді.

Література

1. Вишневський О. До питання про критерії оцінки педагогічної спадщини // Вишневський О. На шляху реформ. Актуальні питання сучасної української освіти та змісту виховання. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 100 – 104.
2. Вишневський О. Людині потрібен характер // Вишневський О. На шляху реформ. Актуальні питання сучасної української освіти та змісту виховання: Вибрані науково-публіцистичні праці. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 161 – 166.
3. Вишневський О. На ниві відродження української педагогіки. Наукові прагнення і здобутки автора на тлі прожитих літ. – Дрогобич : Видавець С. Сурма, 2011. – 80 с.
4. Вишневський О. Педагогіка як чинник подолання «лівизни» // Вишневський О. На шляху реформ. Актуальні питання сучасної української освіти та змісту виховання. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 5 – 21.

5. Вишневський О. Сучасна українська педагогіка: повернення до витоків (інтерв'ю редакції тижневика «Освіта») // Педагогічні етюди. Аналітичні матеріали, концепції, публіцистика, інтерв'ю. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2007. – С. 137 – 141.
6. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. 2-е. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.
7. Вишневський О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). – Дрогобич : Видавець С. Сурма, 2010. – 160 с.
8. Вишневський О. Характер як предмет педагогіки // Рідна школа. – 2000. – № 1. – С. 4 – 9; № 3. – С. 3 – 10.
9. Галів М. Sacrum педагогічної творчості Омеляна Вишневського (до 80-річчя з дня народження) // Парадигма sacrum & profanum в літературі та культурі : збірник наукових праць: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару. – Дрогобич : Посвіт, 2011. – Вип. 5. – С. 148 – 158.
10. Стельмахович М. Вступне слово // Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Л. : Львів. обл. пед. тов-во ім. Г. Ващенко, 1996. – С. 4 – 5.

УДК 81'1

Марія ГУРІЙ

НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядається роль іноземної мови у процесі міжкультурної взаємодії; аналізуються фактори, що впливають на вибір мови як засобу міжнародної комунікації; досліджується процес вивчення іноземних мов у контексті глобалізації через модернізацію освітньої системи.

Ключові слова: іноземна мова, глобалізація, освіта, міжкультурна комунікація.

The article deals with the role of a foreign language in the process of cultural interaction. The factors which influence the choice of a foreign language as a means of international communication are analyzed. The process of learning a foreign language in the context of globalization through the modernization of education system is examined.

Key words: foreign language, globalization, education, intercultural communication.

Останні роки ХХ та початок ХХІ століть ознаменувалися значними змінами у соціально-економічному розвитку України, у тому числі в її освітній сфері. Активізувалися міжнародні зв'язки нашої держави, посилювався її авторитет у світовому та європейському просторі. Це стало передумовою для вагомих трансформаційних процесів, які від-